

K. BINKIS LIETUVIŲ POEZIJOS KRYŽKELĖSE

Kazys Binkis išleido dvi eilėraščių knygas. Jos iškart virto poetinio meno elementoriais. Savo rankose šiuos elementorius laikė Salomėja Nėris, A. Miškinis, J. Kuosa-Aleksandriškis. Trečiafrontininkai ginčijosi su *100 pavasarių* autoriumi, smerkdami jo pataikavimą valdančiai klasei, bet ir K. Boruta, ir J. Šimkus patylomis nusirašinėjo jo metaforas ir aliteracijas.

XX a. lietuvių lyrikos skliaute K. Binkis nebuvo pati ryškiausia žvaigždė. Jis per daug pasitikėjo literatūrinių mokyklų „kolektyvine išmintimi“, per daug blaškėsi gainiojamas savo „vėjavaikiško“ temperamento ir sunkios rašytojo profesionalo padėties. „Aš aukštai vertinu jo talentą; jis buvo tikrai didelis ir žadėjo nepaprastų gabumų. Bet aš negaliu nusikratyti kartaus gailesčio jausmu, kai pagalvoju, kokią didelę skriaudą velionis padarė mūsų literatūrai, palikdamas tik tiek, kiek paliko“, – rašė V. Mykolaitis-Putinas mirus poetui.

Buvo didesnių poetų už K. Binkį. Bet retas taip giliai įsikirto į nacionalinės lyrikos vagą, taip audringai stimuliuojo viso žanro raidą, kaip šis dviejų plonų rinkinelių autorius.

1

Rašydamas pirmuosius eilėraščius, K. Binkis dar nieko nežinojo apie prasidėjusią „revoliuciją“ pasaulinėje lyrikoje. Jis užaugo samanotoje kaimo gryčioje, toli nuo inteligentijos salonų, kur būdavo kalbama apie A. Rembo (A. Rimbaud) ir A. Bloką, P. Verleną (P. Verlaine'ą) ir J. Baltrušaitį. „Vienožinskio dainos, Robinzonas Kruzo ir Šventųjų Gyvenimas buvo geriausi mano jaunystės draugai“¹, – rašė poetas autobiografijoje.

1912 m., atsidūręs Vilniuje, K. Binkis pateko į triukšmingą jaunų literatų kompaniją. „Su mistiniu šventenybės jausmu“ čia buvo skaitoma kiekviena nauja L. Andrejevo, M. Arcybaševio, A. Amfiteatrovo ir kitų pagarsėjusių Rusijos modernistų knyga, o ginčai dėl simbolistinių A. Belo eilėraščių vos nesibaigdavo muštynėmis. Žavėtis A. Puškinu ar O. Balzaku (H. Balzacu) čia buvo stačiai nepadoru, senamadiška. „Kai vieną kartą žydaitė aštuntokė nedrąsiai pasiūlė, ar nevertėtų, turint galvoje artėjančius brandos egzaminus, panagrinėti ir klasikų – ji buvo išjuokta ir vos iš kuopelės neišstumta už „reakcionieriškas“ pažiūras“², – prisimena K. Binkis.

Jaunas poetas, žalio kaimo vaikas, puolė skaityti tas „nepaprastas“, „epochines“ knygas, kurių nežinojimas kiekvienoje iš 18 Vilniaus literatų kuopelių būtų reiškęs „galutinę jaunuolio kompromitaciją, atsilikimą“. Tarp modernistiškai nusiteikusių rusų, lenkų, žydų literatų jis rado nemažą draugų. O jauniausius lietuvių modernizmo šalininkus, nedrąsiai besidairančius iš *Aušrinės* puslapių, jis bandė net suburti sudarydamas ir išleisdamas jų kūrybos rinkinėlį *Sniegams tirpstant* (1913).

Savo kūryboje K. Binkis tebegyveno klasikinių tradicijų dvasia. Jį viliojo harmonija, aiškumas ir paprastumas, natūralus grožis, skaidri ir lengva forma, bet ne disonansai, nervinga formos maišatis. Pirmieji jo eilėraščiai darnūs, simetriški, aiškių linijų ir ryškios perspektyvos. Jų sultingas žemiškumas ir švelni romantika, plastiškas emocijos ir vaizdo derinys, visų elementų pusiausvyra ir sveikas meninis

¹ *Vainikai*. – K., 1921, p. 213.

² *Binkis K.* Kodėl aš nekenčiu poetų. – *Akademikas*, 1937, Nr. 2.

skonis bylojo apie A. Puškino poetinę mokyklą. Argi ne A. Puškino ir M. Lermontovo lyriką primena eilėraščio „Šilkasparniai debesėliai“ skaidrus vaizdingumas, tylus nuotaikos plazdėjimas, džiugus vientisumo ir pilnaties jausmas?

Tuo metu ir Maironis tebebuvo jaunajam K. Binkiui didžiausias autoritetas. Pirmųjų jo eilėraščių gyva ir lanksti kalba, aiškūs ir griežti ritmo dūžiai, skambi vyriškų rimų grandinė, tvirtos kompozicinės jungtys, struktūros vientisumas ir išbaigtumas, poetinės atmosferos blaivumas plaukė iš Maironio lyrikos. K. Binkis stengėsi perimti aukštą poetinę jo kultūrą ir išsivaduoti iš provincinio primityvumo, kuris vis išlįsdavo eilėraščiuose biržietišku kirčiavimu. Argi ne maironiškos ritmikos bangavimas girdimas tokiuose posmuose?

*Ir blaivusis dangus, kur per ilgus metus
Šypsodams į aukštį viliojo,
Kad ateitum čionai, į šiuos rūmus žalius,
Į rūmus gėlių, mylimoji.*

*Nuvalginta siela tada vėl atbustų,
Pakiltų nuo žemės karionių,
Ir sugrįžtų sapnai jau seniai užmirštų,
Seniai palaidotų svajonių.
„Kad ateitum čionai, kur balti putinai“*

Estetinis skonis, išugdytas rusų klasikos, prisirišimas prie A. Puškino ir Maironio buvo viena iš užtvary, skyrusių K. Binkį nuo modernizmo. Bet ne pati svarbiausia.

K. Binkiui organiškai svetimas individualizmas. Jis visados tarp žmonių, visados gyvenimo triukšme ir maišatyje, visados gyvoji kiekvienos draugijos siela. Čia jis meta anekdotą, čia improvizuoja šmaikštų ketureilį, čia užtraukia papilietišką dainušką, čia smagia replika „pribaigia“ oponentą. Kaimo bernų būry jis plėšia skardziabalses biržietiškas dainas. Su kiekvienu, jaunu ar senu, inteligentu ar beraščiu, jis lengvai randa bendrą šneką. Prisiirišimu prie žmonių, mokėjimu kiekvieną suprasti, atjausti ir pralinksinti, atlapaširdišku draugiškumu, patrakėlišku linksmumu ir šelmystėmis (už jodinėjimą atbulomis, užkištus dūmtraukius, ant daržinės užkeltas akėčias jį piemenystės metais praminė šalbieriumi) K. Binkis tikras senojo lietuviško sodžiaus vaikas ir tikras biržietis. Jo ankstyvoji lyrika, kaip ir A. Strazdo, A. Vienažindžio dainos, plaukė iš kaimiečio prigimties, kurią knyginė kultūra sušvelnino, bet neišgaišino jos gaivalingų pradų.

Filosofinis idealizmas gyvastingai K. Binkio natūrai buvo absoliučiai svetimas dalykas. Ieškoti esamų daiktų prasmės kažkur „anapus“, o poetinio grožio – iracionaliajame pasaulyje, kaip simbolistai („Meno esmė pastovi – dievo žmogų atspindys“, – teigė viename eilėraštyje M. Gustaitis), K. Binkiui atrodė stačiai nesąmonė. Jis regimos, girdimos, apčiuopiamos realybės poetas, žemės, žolių, medžių, samanoto sodžiaus poetas. Jo poezijos objektai glūdi realiuose daiktuose. Poetinis jausmas tik atidengia daikto grožį, bet tikrovės įspūdžių nepervaro painiais sąmonės kanalais. Tarp daikto ir poetinio vaizdo tebėra paprastas, aiškus ryšys. Poeto „aš“ ankstyvojoje K. Binkio lyrikoje daugiau tylus aplinkos stebėtojas negu savo vidinio pasaulio analitikas.

Jis būdavo poetas visų pirma gyvenime, dosniai žarstydamas tarp žmonių dveilius ir ketureilius, gražius posakius, lakų sąmojų. Ir plunksnos jis griebdavosi tik pagautas nesuvaldomo ūpo, kurio jau nebegalėdavo išbarstyti gyvu žodžiu. „...Aš rašau ne tam, kad „pasirodyti“, bet kad siela to reikalauja, kad be to būti negaliu...“ – sako jis laiške P. Adamonytei. Rašyti iš pareigos, ramiai ir sistemingai K. Binkis nemokėjo. Jo poezija – spontaniški plykstelėjimai, tarp kurių gali būti kelerių metų tyła. Savo kūrybos spontaniškumu, ieškojimu poetinių akstinių objektyviuose gamtos ir kaimo buities reiškiniuose,

svetimumu sudėtingam minties gyvenimui K. Binkis itin artimas nežinomiesiems liaudies dainų kūrėjams.

Kaip ir liaudies poetai, K. Binkis visų pirma gyvena gamtoje. Kiekvienas jo poetinis išgyvenimas – vis sąlytis su amžina „žalumo banga“. Gamta jį, tikrą kaimo vaiką, tebelaikė savo rankose, žadino kūrybines jėgas. „Abelnai, į rudenio pusę užaina ant manęs rašymo epidemija. Jokia metų dalis nepadarė tokio įspūdžio, nesuteikia tiek medžiagos, kaip nesulyginamasai, tylasai ruduo“, – prisipažįsta K. Binkis. Vasarą jis rašydavo eilėraščius pasislėpęs rugių lauke, klausydamasis jų šnarėjimo, paukščių giedojimo. Gamtoje jis tikėjosi išgirsti negirdėtų melodijų ir sukurti dainų, kurių niekas nedainavo.

*Eik šinai į mane pasilsėtų,
Pasiguostų į miško pavėsį.
Paklausysi dainų negirdėtų,
Nematytų daiktų paregėsi.*

*Aš dainuosiu, kaip nieks nedainavo...
Tu pajusi galybę dainų,
Ir krūtinė nuvargusi tavo
Atsikvėps vėsumoje sapnų.*

„Aš skrajoju linksma po beržynus“

K. Binkio eilėraščiuose gamta visad šviesi, giedra, be rūškanų debesų ir mirties šešėlių. „Kiekvienos dulkelės kūne tu gyvybę pajusi, – sako poetas viename eilėraštyje. K. Binkis – amžinai jaunos, spurdančios, spinduliuojančios gyvybės poetas. Gyvybės tvinkčiojimas K. Binkiui – galinga, nesulaikoma, nuostabiai graži jėga.

*Gyvybės jūra
Pasaulio plotį
Banga žalumo
Plačiai užliejo.
Žaliais kilimais
Kalnai nukloti,
Žali dvelkimai
Vasario vėjo
Po jauną žemę
Sapnus nešioja...*

*Sapnai tie skleidžias
Kaip žolių dūmas,
Kaip dainiaus balsas
Ore banguoja
Ir sėte sėja
Vylingas dūmas,
Jausmus vylingus
Aplinkui sėja.*

„Žalumo banga“

Kad ir kaip stipriai ir poetiškai išgyventų K. Binkis gamtą, ji visad lieka jam objektyvi realybė, stovinti anapus jo sąmonės ir pojūčių. Riba tarp subjekto ir objekto, išnykusi simbolistams, jo lyrikoje tebėra aiški. K. Binkis niekad visiškai nesusilieja ir nesutampa su gamta, kaip B. Sruoga, o tarytum stebi ją iš šalies, gėrįsi, savotiškai aprašinėja. Emocinis komentaras paliečia kiekvieną gamtos smulkmeną, uždeda jai psichologinį krūvį, bet stebėtojo pozicija ir aprašinėjimo momentas K. Binkio lyrikoje vis dėlto išlieka.

Aprašinėjimo tradicija, atėjusi į lietuvių lyriką iš tautosakos, savo konkretumu, ištikimybe atskiram faktui iš dalies padėjo K. Binkiui atsispirti poetinio vaizdo nudaiktinimo, išblukimo ir abstraktėjimo tendencijoms, paplitusioms lietuvių lyrikoje Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse. Simbolistai stengėsi izoliuoti vaizdą nuo buities, o K. Binkis geriausiuose eilėraščiuose norėjo poetinę sferą kuo labiau priartinti prie kaimo buities. Panoraminį peizažą, perimtą iš Maironio, poetas tarytum uždarė valstiečio kieme, pritildė jo nerimastingą romantinį pulsą, nuo tolimų horizontų atvedė į buitinį konkretumą.

„Pavasariška“ – vienas gražiausių K. Binkio kūrinų. Gamta ir buitis čia susipynusios į išraiškingą piešinį, kur kiekviena detalė pilna atgimstančios žemės kvapo. Iš eilėraščio trenkia tuo šviežiu, stipriu, pilnu sveikatos gyvenimo suvokimu, kuriuo K. Binkis buvo toks naujas to meto lietuvių poezijoje.

*Pradžiūvo darželis. Diegai pinavijų
Iš žemės rausvomis galvutėmis lenda.
Po kluoną bėgioja marguojanti banda
Žalų ir palšų drūtasprandžių galvijų.*

*Apvilкта plačia rudine piemenaitė
Pakluonėmis karves gainioja ir griūva.
Kelniūkštes lig kelių vaikai atsiraite
Suvirto valkoje į klykiančių krūvą.*

*Ir katinas rimtas iš svirno išėjo,
Ir Margis, užlipęs ant priesvirnio, rangos,
Ir kvapas gaivinantis priešpiečių vėjo
Sruvena į gryčių pro atdarus langus.*

Drąsus prisilytėjimas prie daiktų, kurie nebuvo laikomi poetiškais, lyrikos suartinimas su kaimo kasdienybe, buitinis vaizdų koloritas buvo pirmasis K. Binkio žingsnis tolyn nuo maironinės mokyklos. Jo drūtasprandžiai galvijai įsiveržė į poeziją pilni gyvenimo jėgos, o pakluonėje pargriuvusi piemenaitė atnešė labai paprasto ir žmogiško lyrizmo. Šiuo atžvilgiu K. Binkis artimas naujųjų laikų poezijai, ieškojimams E. Verharno (E. Verhaereno), G. Apolinero (G. Apollinaire'o), V. Majakovskio, teigusiems, kad poezija glūdi kiekviename gyvenimo atome.

Likdama ištikima klasikinėms tradicijoms, K. Binkio lyrika persiima naujųjų laikų dvasia. Tai buvo vidurio kelias, pats vaisingiausias to meto lietuvių literatūros sąlygomis.

Paprasčiausias eilėraščio „Kaime“ peizažas... Lyja lietus. Sidabru spindi medžių lapai. Klegena gandra... Kiekviena smulkmena – reali, o kartu šviečia džiaugsminga poetine šviesa. Lyg impresionistiniuose K. Monė (C. Monet) paveiksluose čia jauti saulės spindulių žaismą.

*Ir šiltas, ir kvepiantis lietus
Smulkiais sidabriniais lašais
Nudažė ir beržus, ir liepas,
Ir sodą dažais įvairiais.
Ant lapų rasa deimantinė*

*Drebėdama mirga bailiai,
Tarp medžių šakų įsipynė,
Žybčioja žalsvi spinduliai.
Po orą karveliai lakioja,
Klegena ant dangčio garnys,
Ir stovi ant kiemo valkoje
Giliai susimąstęs gaidys.*

Realistinį lietuvių poezijos vaizdingumą, ateinantį iš K. Donelaičio *Metų*, K. Binkis suminkština, perveda į pastelinius tonus. Vaizde tebesigirdi sodrus kaimiečio pojūčių balsas, bet jis ne šiurkštus, o lengvas, subtilus, poetiškas. K. Binkis poezijoje, kaip J. Biliūnas prozoje, pajungia realistinę tradiciją lyrinei atmosferai, kuri, daugelio kritikų nuomone, yra būdinga XX a. literatūrai.

K. Binkio lyrika – be šauksmo, griežtų mostų, aštrių kampų. Tai šilkinio švelnumo banga, glostanti, raminanti, džiuginanti jaukais peizažo tonais, intymia pasakojimo šiluma.

*Žiūrim – krinta patylomis
Obelių žiedai.
Plaštakėlėmis baltomis,
Žiūrim – krinta patylomis.
Rodos, sniego atkarpomis
Snigo tik andai, –
Žiūrim – krinta patylomis
Obelių žiedai.
„Utos“*

Dar niekad lietuvių lyrikoje šitaip nežydėjo obelys! Taip paprastai ir poetiškai. Taip tyliai ir švelniai. K. Binkis turėjo labai stiprų ir natūralų poetinį jausmą, kurį vidinė dvasinė harmonija nudažė ramia, skaidria ir jaukia spalva, suteikė išbaigtumo ir klasikinių proporcijų. Ką tik palytėdavo šis nuostabus jausmas – obels žiedą ar verkiančią piemenaitę pakluonėje, – viskas virsdavo poetiniu grožiu. Kiekviename daikte jo poetinis jausmas pagaudavo kažką neapčiuopiamo, paprastomis akimis nematomo, kaip tas žolių dūmas eilėraštyje „Žalumo banga“, kažką vos juntamo, įstabaus, kažką, kame glūdi poezija.

*Žibuoklių kvapas ore plauko,
Nors pievoj jų ir nematyti.
Naktis nusviro jau ant lauko.
Žibuoklių kvapas ore plauko...
Naktis tylioji žino daug ko,
Bet ko, – negali pasakyti...
Žibuoklių kvapas ore plauko,
Nors pievoj jų ir nematyti...
„Utos“*

Poetinis išgyvenimas K. Binkiui kartu yra savotiškas muzikinis išgyvenimas. Jo peizažas skamba ir dainuoja. Melodija pakelia vaizdą tarsi ant sparnų, nuvalo visą sunkumą ir grubumą, padaro lengvą ir lakų, bet neužgožia natūralių spalvų. Jo ritmika – švelni, pilna tylių ir jaukių niuansų, melodingų pakartojimų.

K. Binkis – vienas pirmųjų lietuvių poetų, mokėjusių žavėti tiesiog savo eilių muzikalumu. Kokia vientisa, griežta trioletto forma ir koks lengvas, judrus pasakojimo tonas! Formos varžtai tarytum išnykę – jauti tik grakštų sielos polėkį, tik gaivališką vidinę laisvę, laisvę gamtos žmogaus, kurio nekausto jokios dogmos ir abstrakcijos. Iš tos vidinės poeto laisvės plaukia ir nuostabus poetinio pasakojimo laisvumas, tono natūralumas. K. Binkio lyrikoje nėra pozos, dirbtinumo, sustingimo. Jo poetinis žodis – lankstus, lengvas ir greitas, poetinė frazė pilna niuansų ir dinamikos. Gyvas, natūralus, spontaniškas pasakojimas, puikiai perteikias gyvastingą judėjimą, gamtos ir buities detalių margumą, ano meto lietuvių poezijoje buvo reikšminga naujovė.

Savo drąsia buities tapyba, intymia pasakojimo atmosfera, plastikos ir melodingumo junginiais, laisvu ir judriu tonu K. Binkio kūryba atliepė naujųjų laikų poezijos dvasią. Antra vertus, jis nenusižengė ir klasikinio grožio estetikai, visur išlaikydamas natūralius daiktų pavidalus, vidinę pusiausvyrą, paprastas ir sklandžias formas. Dvasinio pasaulio ramybe ir harmonija K. Binkis tebebuvo XIX a. kūdikis.

K. Binkio lyrika alsavo tyru ir naiviu gyvenimo džiaugsmu, kurio dar nedrumstė jokios abejonės, refleksijos, nepasitenkinimas savimi. Poetas neklausinėjo, kokia krintančių obels žiedų prasmė, koks žmogaus egzistencijos tikslas; jis tiesiog džiaugėsi obels žiedais, pavasario bruzdesiu, gyvenimu apskritai, neieškodamas jokių apriorinių principų ir nedarydamas jokių išvadų. Jis jautėsi organiškai sutapęs su viskuo, kas gyva, juda, šokinėja, jautėsi gyvenimo centre. Pasaulis poetui buvo draugas, į kurį jis žiūrėjo su pasitikėjimu. Gamta – miela ir gera motina, į kurią jis žiūrėjo su įstabiu švelnumu, būdingu lietuvių liaudies dainoms.

Iš jaunosios kartos poetų K. Binkis beveik vienintelis išlaikė dvasios vientisumą, vidinę pusiausvyrą, švelnų poetiškumą, ką daugelis dramatiško XX a. poetų buvo negrįžtamai praradę. Ir jo poezijos jėga – ne minčių ir jausmų giluma, o maloni harmonija, melodingas plastiškumas, artistinė gracija.

Tačiau tame ramybės, jaukumo, taikos su aplinka ir savimi, pavasariinių nuotaikų pasaulyje, kuriame ištisai gyveno K. Binkis, slypėjo ir jo lyrikos silpnybės. Poetas neišvengė, V. Mykolaičio-Putino žodžiais tariant, „lietuviško dainiško sentimentalumo“, kuris tebebuvo gyvas Jovaro ir net L. Giros eilėraščiuose. Liaudies dainų stilizacija su meiliaisiais žodeliais, maloniniais epitetais, melodingomis gradacijomis šitą jausminį švelnumą paversdavo kartais tiesiog primityviu. K. Binkis įsikibo į švelniosios lyrikos tradiciją, perimtą iš P. Vaičiailio ir Jovaro, kuri vedė į konkretumą, poetišką objektyvių reiškinių aprašinėjimą, negilų jausmingumą. „Žalumo banga“, „Gėlės iš šieno“, „Utos“ – šios tradicijos viršūnė. Rasti naujus poetiškumo klodus šios tradicijos ribose, nesiskverbiant gilyn į save, į epochos prieštaravimus, jau buvo sunku. Nenuostabu, kad K. Binkis rašo priešokiais, tylomis praleisdamas karo metus, o po karo ima kartotis ir pamažu išsisemti.

1920 m. išėjo pirmoji K. Binkio lyrikos knyga *Eilėraščiai*. Kritika ją sutiko labai palankiai. „Binkis turi nuosavą mūsų poezijoj kelią. O tai svarbi ypatybė, kurios daugeliui trūksta“, – teigė K. Puida. K. Binkio lyrika sužavėjo net A. Jakštą, piktą ir dogmatišką naujosios poezijos vertintoją. „Panašus į pavasario vyturėlį, čiruliuoja jis gan harmoningai, ne per aukštai nuo žemės tepakilęs; žmonėms jo dainos nedaug ką tepasako, bet ir neįkyri“, – rašė A. Jakštas vienoje recenzijoje. O kitame straipsnyje jis taip atsiliepė: „Be to, Binkis mums dar ir tuo yra brangus, kad jo *Eilėraščiuose* nežymu jokių svetimų modernių įsravų. Jis dainuoja natūraliai, nuo širdies, nesiaudamas jokių modernumo koturnų“.

K. Binkis, pradžioje didžiavęsis savo *Eilėraščiais*, greitai atšalo ir pats ėmė negailestingai juos niekinti nepaisydamas kritikos pagyrimų. „Ten sacharinas, limonadas, žodžiu, Birutės saldainiai...“ – rašė jis laiške P. Adamonytei. Netrukus *Keturi vėjai* išdidžiai paskelbė: *Eilėraščių* Kazys Binkis mirė... Tų „puikių“ „Utų“ ir nuvytusių „Gėlių iš šieno“ Binkis mirė. Mirė buvęs kartais sentimentalistas (tikras „piemenų ir piemenių“ dainius), kartais romantikas Binkis. Mirė kaip Kristus: kad norėjo mirti!“

1919 m. pavasarį K. Binkis, bėgdamas nuo baltųjų karininkų ir kaizerio kareivių, apšaudžiusių jo namus Papilyje, vėl atsidūrė Vilniuje. Tarybinis švietimo komisariatas sutiko poetą išskėstomis rankomis ir pavedė jam redaguoti literatūrinį žurnalą *Liepsnos*.

Revoliuciniame Vilniuje K. Binkis pirmą sykį išgirdo V. Majakovskio vardą, kuris netrukus tapo jam didžiausiu literatūriniu vardu.

Miesto švietimo komisariato patalpose rinkdavosi futuristai. Jie deklamuodavo V. Majakovskio eiles, tyčiojosi iš „sacharininių meilės sonetų“, „saldžiabalsio sentimentalizmo“, „romantinio šlamšto“, „akademinės teplionės“. „Kaip proletariatas ligi pamatų griaua senąjį pasaulį, taip ir futuristai griaua atgyvenusios epochos stabus“, – rašė vienas iš Vilniaus futuristų vadų.

K. Binkis, amžinas nenuorama, tikriausiai dalyvavo futuristų sambūriuose ar bent skaitė jų deklaracijas su V. Majakovskio eilėraščių citatomis Vilniaus laikraščiuose. Į jo rankas turėjo patekti ir „poetų, tikrų revoliucionierių – V. Majakovskio, V. Kamenskio ir kt. revoliucinių eilėraščių rinkinys“, kurį Vilniaus futuristai įteikė išleisti Švietimo komisariatui. V. Majakovskis jį sudomino. Tai matyti iš vieno eilėraščio, parašyto 1919 m. pavasarį. Šiame eilėraštyje, pavadintame „Iš Vilniaus gatvės ūpo“, glostantį švelnumą pakeitė aštrūs realistiniai vaizdai, naivų jausmingumą – staigūs ironijos kirčiai, ramią ir harmoningą slinktį – kontrastai, netikėti peršokimai, laužyta kompozicijos linija.

*Vaikiūkštis gatvėj šokinėdamas džiaugiasi,
Gavęs iš pono kerenką nuplikusią...
Basa moterėlė, dvi dieni nevalgiusi,
Pusbalsiu gargia karunką nevykusią.*

*O Vilnius sušiuŗęs vis raukos, vis mėtosi,
Žiūri į pilkalnių tolimas kupetas...
Norėtus jam valgyti, daug ko norėtusi, –
Bet nešas svečiai jau tik... margintas lupatas.*

Šuolis iš lietuviško kaimo ramybės į judrią ir triukšmingą miesto gatvę, iš dainuojančio vaizdo į ironišką recitatyvą, iš deminutyvinės poetikos į kampuotą, suprozintą vaizdą pagimdytas, matyt, ne tik revoliucijos metų Vilniaus atmosferos, bet ir to didžiulio įspūdžio, kurį poetui padarė V. Majakovskio lyrika. Eilėraštis „Iš Vilniaus gatvės ūpo“ – dar ne lūžis poetiniame K. Binkio kelyje, o tik pirmoji pažintis su V. Majakovskio „žodžiais raketomis“, „revoliucinio maršo ritmu“¹.

K. Binkis labai trumpai tesiklausė revoliucinių V. Majakovskio maršų pačios revoliucijos sukury. 1919 m. balandžio mėnesį lenkų legionieriai užėmė Vilnių. K. Binkis pasitraukė į Kauną, kur smetoninė žvalgyba įgrūdo jį į kalėjimą kaip „raudonąjį“. Draugai greitai išvadavo, bet buržuazinės valdžios komitetų vaikytojo, revoliucinių mitingų oratoriaus, raudonu kaklaraiščiu pasipuošusio poeto karjera pasibaigė visiems laikams. Revoliucijos pagalba pertvarkyti pasaulį jis jau niekad nebesiruošė. Trumpalaikį revoliucinį ūpą pakeitė patriotinis šišas – eikim už Lietuvą, tegul ir buržuazinę, bet vis dėlto Lietuvą... Jis net buvo savanoriu užsirašęs, veržėsi į frontą prieš Želigovskio legionus, sukūrė keletą dainų buržuazinės Lietuvos kariuomenei. Vėliau jis ne kartą piktinosi buržuazinės valdžios savanaudiškumu, kultūriniu barbarizmu, bet rankos prieš ją jau niekad nepakėlė.

1920 m. pradžioje K. Binkis išvyko į Berlyną „lavintis toliau dailiosios raštijos srityje“. Berlyno universitete lankė literatūros, meno bei filosofijos paskaitas, tačiau įskaitų ir egzaminų nelaukė. „O kas

¹ Binkis K. Literatūros „Magnitostrojai“. – Bangos, 1932, Nr. 2.

link Kazelio, tai jis nė jokios mokyklos iki šiol nėr baigęs ir, būk tikra, nei kada nebaigs...“¹ – rašė pats apie save viename laiške.

K. Binkį labiau traukė linksmas ir triukšmingas meninis gyvenimas negu auditorijų rimtis. Berlyno, vėliau Leipcigo kavinėse, kur rinkdavosi jaunieji menininkai, jis klausydavosi karštų ginčų apie ekspresionizmą, skaitydavo jų žurnalus, kur įnirtingai buvo puolami visokie šablonai ir tradicijos, lankydamo profesorių plūstamas naujosios dailės parodas. Maištas, drąsa, aktyvumas – svarbiausi šūkiei ekspresionizmo vėliavoje. Apie ją ir rikiavosi daugumas jaunųjų menininkų, pasiryžusių atnaujinti gyvenimą ir meną. K. Binkis greit pajuto įelektrintą, nerimo, maišto ir blaškymosi pilną Europos meninę atmosferą, kuria netrukus pats visiškai persiėmė.

Berlyno ir Leipcigo jaunųjų menininkų klegesys K. Binkis manė išgirdęs paskutinįjį meno žodį, naujausią ir tobuliausią programą, reikalingą literatūriniam sąjūdžiui. Jis skaitė vokiečių ekspresionistų antologijas ir žurnalus, sekė Berlyne leidžiamą rusų modernistų žurnalą *Vešč*, su didžiausiu užsidegimu studijavo V. Majakovskį, kuris tuo metu „skambėjo ne tik Rusuose, jis buvo girdimas visam pasauly“².

Daug negalvodamas, K. Binkis, entuziastas ir vėjavaikis, kaip jis pats save mėgo vadinti, stojo į meno „revoliucionierių“ armiją. 1921 m. spaudoje pasirodė jo eilėraščiai – „Vėjavaikis“, „C 40°“, „Vokiškas pavasaris“ – savo apnuoginta ir chaotiška pojūčių kalba, netikėtais matymo rakursais, „kosminėmis“ hiperbolėmis jau aiškiai bylojo, kad poetas peržengė Rubikoną, skyrusį klasikinę, melodinę ir harmoningą, poeziją nuo naujosios – disonansiškos, konvulsingos, sujauktos, kaip ir pati imperialistinių karų ir ekonominių krizių draskoma epocha. 1922 m. grįžęs iš Berlyno, K. Binkis Kaune, didžiojoje universiteto salėje, skaitė pranešimą apie ekspresionizmą. Tais pačiais metais jis išleido „Keturių vėjų pranašą“ – savo naujų literatūrinių simpatijų ir siekimų manifestą, kuris iškart atsidūrė priešingiausių nuomonių sūkuryje.

K. Binkis ėmė energingai telkti apie save modernistinio meno šalininkus. Kas pirmadienį į jo butą, vėliau į kokį nors restoranėlį sueidavo pradedantys poetai, prozininkai, vienas kitas dailininkas, aktorius, žurnalistas. „Paldieninkai“ (taip buvo vadinami šitie suėjimai) buvo pradedami ir baigiami V. Majakovskio „Įsakymu meno armijai“.

Канителят стариков бригады

канитель одну и ту ж.

Товарищи!

На баррикады! –

баррикады сердец и душ.

„Atskiram kambariūkšty dūmų tiek, kad vargiai vienas kitą bematom. Alus, poezija, entuziazmas, mes visi. Bendrai triukšmas“³. Šitokioje aplinkoje K. Binkis, visų vadinamas „maestro“, deklamuodavo griausmingus ankstyvojo V. Majakovskio, fantastiškus V. Chlebnikovo, refleksinius J. Tuvimo eilėraščius. „Paldieninkų“ dalyviai skaitydavo savo kūrinčius, ir jie čia pat būdavo kritikuojami. Per rankas eidavo futuristų ir ekspresionistų žurnalai, kuriuos K. Binkis gaudavo iš daugelio Europos šalių. Kalbėdavo apie kubizmą, dadaizmą, konstruktyvizmą. Nagrinėdavo įvairiausių poezijos stilius ir formas. „Tai universali literatūros mokykla“, – rašė vėliau vienas „paldieninkų“ dalyvis.

Šitaip lietuvių lyrika buvo išstumta į kryžkelę, į kurią suėjo daugybė modernizmo šalikelių ir visuomeninių dėsnų nulemtas savitas lietuvių literatūros kelias.

¹ Laiškas P. Adamonytei 1920. IX. 17. – LKLI BR, F KB – 108.

² *Binkis K.* Literatūros „Magnitostrojai“. – Bangos, 1932, Nr. 2.

³ J. P. Vienas paldieninkas su poetu M. Gustaičiu – *Keturi vėjai*, 1928, Nr. 4.

Naujasis literatūrinis sąjūdis K. Binkiui – tai visų pirma jaunystė, nutrenkusi šalin „kompromisų kompresus“, ištrūkusi iš miesčioniško snaudulio, rėkianti, siaučianti jaunystė, kuriai jūros marios ligi kelių. Ekspresionizmas ir futurizmas nepripažino senatvės. Mūsų protas ims pūti, kai tik sulauksim 40! Futurizmas – amžinos jaunystės energija. „Mano sieloj – nė vieno žilo plauko“, – sakė V. Majakovskis savo ankstyvojoje poemoje „Debesis su kelnėmis“.

K. Binkis nekentė nukaršusios minties, leisgyvio jausmo, vasardrungnės šilumos. Jam norėjosi gyventi taip, kad dienos pleškėte pleškėtų, kad būtų rizikos ir azarto. Dūkti iki siautulio, mylėti iki pamišimo, rašyti iki paryčių. Niekad nesirūpinti, ką rytoj valgysi ir kur gyvensi. Jis ir savaitės neištarnaudavo kanceliarijoje, o pinigas jo kišenėje niekad ilgesnį laiką neužsibūdavo. Ar verta šitame gražiame pasaulyje graužtis dėl turto ir karjeros, per jėgą kažko siekti, kankintis, terorizuoti save dėl kokių nors tikslų? Eik sau švilpaudamas per pasaulį – tokia valia valužė jaunam... „Sodžiuoj turėjau nekokią renomė, kuri net iki šiol nepasitaisė, – rašė poetas autobiografijoje. – Praminė mane „vėjavaikiu“. Toksai vardas man be galo patikdavo, nes vėjui jau nuo mažų dienų pavydėdavau“¹.

Naujuoju poezijos keliu K. Binkis pasuko ne kaip įniršęs maištininkas, o kaip jaunas, šaunus ir nerūpestingas vėjavaikis, kaip putojančios jaunatviškos energijos nešėjas. Čia glūdėjo jo lyrikos poetinis grožis kartu jos idėjinis sekumas, jos greito kūrybinio išsekimo priežastis.

Eilėraštis „Vėjavaikis“ – pirmas ekspresyvus tos užaujančios, spinduliuojančios energijos šuoras. Jaunystė čia siaučia kaip vėtra, lekia be kelių ir kryžkelių, ištrūkusi iš kasdienybės saitų, iš visokių paragrafų valdžios, apsvaigusi pati savimi. Jaunystė čia kalba kaip visagalis dievas, kuriam lenkiasi žvaigždės ir pavasariai. Nei danguj, nei žemėj nėra už ją galingesnės jėgos! Šitą jaunatvišką polėkį, nesutramdomą drąsą, linksmą veržlumą, akiplėšišką pasitikėjimą savimi, per kraštus besiliejančią dvasios gyvastingumą, jaunoje mintyje ir jausme slypintį dinamitą K. Binkis išreiškė tik jam vienam būdingu laisvu ir šauniu mostu:

*Pasikinkęs jauną vėją,
Vėtrą šaunią apkabinęs,
Leidžiuos per padangių plynes
Su pavasariu lenktyniais.*

*Gulbės – kelią!
Gervės – kelią!
Debesų keliu didžiuoju
Aš važiuoju!*

Poeto „aš“, ankstyvesnėje lyrikoje tylus ir kuklus, vos pastebimas už peizažo uždangos, dabar šoka ligi pat dangaus. Pirmą kartą šitas „aš“ atsiskiria nuo „žalumo bangos“, su kuria anksčiau taip harmoningai buvo sutapęs, suvokia save kaip išskirtinę, į nieką nepanašią, savarankišką ir nepakartojamą jėgą („Debesų keliu didžiuoju / tik aš vienas tevažiuoju“). Šito „aš“, staiga atsistojusio į pasaulio centrą, aktyvumu bei ekspansija ir prasideda naujasis K. Binkio poetinis kelias. Išstumti iš poezijos suskilusią, melancholijoje ir svajingame pasyvume paskendusią asmenybę, vyravusią simbolistų kūryboje, ir įtvirtinti lyrikoje vyrišką žingsnį, drąsų veiksmą, energijos antplūdį, vientisą, tvirtą ir aktyvų „aš“ buvo svarbiausias K. Binkio tikslas.

Naujojoje K. Binkio lyrikoje visos poeto vidinės galios yra nepaprastai aktyvizuotos, visi vidiniai rezervai mobilizuoti ir iškelti į pirmąjį planą. Poetas dabar nebelaukia, kol sklindantis žibučių kvapas

¹ *Vainikai*. – K., 1921, p. 213.

palies jo pojūčius, kol obelų žiedai krisdami užgaus jo sielą, kol pati tikrovė sužadins ir suformuos jo jausmus. Jis paverčia poetiniais impulsais savo temperamentą, neramų kraujo tvinkčiojimą, nervų dūzgesį. Vietoj ramios kontempliacijos K. Binkio lyrikoje įsivyrėja šturmuojantis santykis su pasauliu. Vietoj švelnaus glostymo atsiranda griežtos komandos ir imperatyviniai šūksniai: „Jaunieji, į gatvę“, „Ei žeme, žemėn kepurę!“, „Įsakyti lakštingaloms truputį nutilti!“ Pašokdinti daiktus pagal savo jaunatvišką ūpą, primesti pasauliui savo šventišką nuotaiką, padiktuoti tikrovei savo valią – štai ko dabar nori K. Binkis. Toks noras veikti pačiam, o ne būti tik išorės įspūdžių transformatoriumi – būdingas avangardistinės poezijos bruožas.

Savo jaunatviškai vėtrai K. Binkis nedavė nei tikslų, nei krypties. Išreikšti stichiją, išvaduotą iš etiketo ir pasenusių literatūros taisyklių, – jo didžioji programa. Naujoji K. Binkio lyrika – ne idėjų ir refleksijų nešėja, o vitalinės energijos potvynis, besiliejęs iš jaunų, pritvinkusių pojūčių, iš jaunatviškos sielos pilnumo. Ligi K. Binkio lietuvių poezijoje dar niekas neįjutė tokio stipraus ir gaivalingo džiaugsmo – gyventi. Ei žeme, salėm aleikum! Ei žmogau, vilk savo sielą iš skrandos, ir tesigano ji po pasaulį! Poezija – tai atakuojantis ūpas, tai „kiekvienoje kišenėj pavasarių šimtas“. K. Binkis vienas iš nedaugelio lietuvių lyrikų, beveik nežinojusių, kas yra abejonė, kančia, rezignacija.

Poeto pojūčiai, suintensyvinti iki kraštutinumo, dabar pasaulį suvokia visiškai kitaip negu ankstyvojoje lyrikoje. Anksčiau tikrovė K. Binkiui egzistavo tvirtomis, pastoviomis formomis, švelnios ir giedros ramybės būsenose. Dabar pasaulis poetui – visų pirma judėjimas. Visa žemė pagauta pašėlusio greičio, kuris purto miestus, drebina gamtą, įsimeta į žmogaus kraują. Pasaulis apimtas tokio pat jaunatviško siautulio, kaip ir pats poetas. Visur žydėjimas, vėjų maurojimas, pavasario klegesys. Vietoj žibučių kvapo gatvėse tramvajų ir automobilių kadrilis. Miestai su savo gatvėmis, žmonės su savo jausmais, gamta su savo debesimis ir vėjais sukasi pasiutusioje karuselėje, ir matai tik mirgėjimą, jauti tik vėjų lėkimą.

Rami, lėta, svajinga lyrika, kaip tykus tvenkinys vidury ūksmingo parko, atgyveno savo dienas. Taip galvojo E. Verharnas, G. Apolineras, V. Majakovskis. Taip galvojo ir K. Binkis. Lietuvių lyrikoje jis pirmasis puolė sklaidyti švelnaus svajingumo, lėto jausmo, idiliško pasitenkinimo atmosferos, kurioje pats neseniai gyveno. Argi išgirs kas krintančius obels žiedus tuo metu, kai visur dunda traukiniai, užia mašinos, kaukia sirenos? Pasaulis praturtėjo nauju grožiu – judėjimo grožiu, kurį išreikšti yra svarbiausias dabarties poeto uždavinys. K. Binkis užsimojo įteisinti lietuvių poezijoje dvasinį judrumą, be kurio iš tiesų būtų sunku įsivaizduoti XX a. lyriką.

„Vokiškame pavasaryje“, viename pirmųjų savo naujoviškų eilėraščių, poetas vaizduoja apimstantį, po vidurnakčio užsnūstantį miestą. Gatvėse nezuja automobiliai. Miega tramvajai. Tyli fabrikai. Ir vis dėlto šis miestas, dar apgaubtas švelnios nuotaikos skraiste, dar paliestas svajingos narcizų šypsenos, yra apimtas nesiliaujančio judėjimo. Jo apimstantis paryčiui pulsas, jo dulsvos, naktinės spalvos, jo tolstantys garsai užlieja eilėrašį kaip stipri ir vientisa banga.

*Berlynas aukštyn kojom drybso,
O mėnuo, senas idiotas,
Elektros viela pažabotas,
Šypso.
Gatvėse medžiai apkarpyti
Nežino, ar jiems sprogt, ar ne...
Tiktai už langų vazone
Svaigių, skanių kvapų pilni
Narcizai pradeda šaipytis,
Lyg vaikas alkanas sapne.
Žvėryne miega krokodilai,
Liūtai, beždžionės ir gyvatės.*

*Šalia Žvėryno savo viloj
Jau rengias gult aristokratės:
Juk metas jau – nakties antra.
Tramvajai ir automobiliai,
Pabaigę gatvėse kadrilį,
Seniai po urvus išsislapstė,
Pralenkdami kuris katrą.
Jau vietoms merkias elektra.
Pakilo mėnuo dar aukščiau.
Įkliuvęs tarp bažnyčios bokštų,
Pakreipęs savo snukį plokštų,
Jis išsižiojo dar plačiau
Ir atsiduso. Pūstelėjo.
Ir šiltos srovės minkšto vėjo
Užliejo knarkianti Berlyną.*

Palikęs numylėtą gimtojo kaimo palaukę, K. Binkis atėjo į svetimą ir nepažįstamą didmiestį. Ar ne laikas ir lietuvių poetams pasiklausyti miesto šnekos? Įvesti į tyliąją lyriką miesto dundesį, technikos amžiaus spalvas ir ritmą, miesto žmogaus savijautą – programinė *Keturių vėjų* užduotis.

K. Binkis neieškojo ultra moderniškų miesto atributų. Požeminiai traukiniai, mirksinčios reklamos, gatvių kamšatis, mašinų sirenos, dangoraiziai – šitos mėgstamiausios futuristų temos – jo visiškai neįkvėpė. K. Binkio didmiestis gana paprastas, kone kaimietiškas – su medžiais, narcizais, miegančiais gyvuliais ir bažnyčios bokštais. Svarbiausias miesto panoramoje tebebuvo mėnulis, tiesa, jau elektros viela pažabotas, jau ne romantiškas ir sentimentalus, o ironiškas ir ciniškas. K. Binkiui rūpi ne išoriniai miesto bruožai – jis nori visų pirma išreikšti tuos judrumo pojūčius, kuriuos pagimdė XX a. miesto civilizacija. „Vokiškame pavasaryje“ visi daiktai tarytum konvejerio juostos nešami. Viešpatauja vienas jautimas šitame užmingančiame didmiestyje, kaip ir visame pasaulyje, – viskas juda ir virpa.

K. Binkis, kaip ir visi avangardistai, žavėjosi motorais, technika. Svajavo apie traktorius lietuviško kaimo laukuose, apie radiją kiekvienoje gryčioje. Tikėjo, kad technika palengvins varguolių gyvenimą ir pakeis lietuvių būdą. Pats buvo įsitaisęs suklerusį automobilį, išdidžiai važiuodavo Laisvės alėja, bet galų gale vos nebankrutavo jį beremontuodamas.

Eilėraštyje „Pasiutęs taksi“ automobilis dumia „per dangaus užartus griovius, per spragotas amžių tvoras“ ten, kur „ilsis dievas“, kur snaudžia šventieji. Plerpantis taksomotoras kosmoso viduryje, dūmuose paskandinęs visas poetines dangaus grožybes, daužęs lazurkinius visatos piliorius, gąsdinąs angelus, net patį nukaršusį dievą verčiąs iš sosto, – tai ne tik paradiskas pasityčiojimas iš paslaptingo simbolistų dangaus, bet ir būdingas avangardistams technikos iškėlimas į visatos centrą.

Urbanistika vis dėlto neapvaldė visos stichiškos, kaimietiškos K. Binkio natūros. Jis nenuėjo toliau paviršutiniško susižavėjimo šūkių, skelbiamų su entuziazmu ir patetika, bet visad tuo pačiu komanduojamu tonu. Poetinė jo lyrikos bazė išliko ta pati – lietuviško kaimo gamta. Nei automobiliai, nei radijas, nei didmiesčio gatvės nesukėlė jam tokių stiprių poetinių išgyvenimų, kaip kaimo laukais lekiantys vėjai, debesų jaučiukai pavasarėjančiame danguje, papievių žilvičiai ir purienos. Nė vienam futuristui ar ekspresionistui gamtos išgyvenimas nebuvo toks svarbus ir lemtingas, kaip K. Binkiui.

Naujojoje K. Binkio lyrikoje gamta nebeturi lėto, melancholiško ritmo, ramių ir švelnių spalvų, kasdieniško paprastumo, kaip ankstyvesniuose eilėraščiuose. Natūralus gamtos ritmas čia keleriopai pagreitintas, įprastos reiškinių proporcijos šiek tiek pakeistos, normalūs daiktų pavidalai ir formos kai kur smarkiai metaforizuotos ir suhiperbolintos. Viename eilėraštyje, žiūrėk, kažkas mėnuliui pramuša kiaušą, kitame – milijardai saulės pirštų kaso duobėtą žemės plikę, trečiame – į mišką suvirsta tokios

šešėlių „piramidos, prizmos“, kad poetas nustebęs klausia: „Ar miškas čia, ar futurizmas?“ Poetas nebežiūri į gamtą kaip pasyvus stebėtojas. Jo temperamentas ir poetinis jausmas įsibrauna į daiktų vidų, palikdami čia savo ryškius pėdsakus, arba tiesiog perkelia daiktus į visiškai jiems neįprastas plokštumas. Vietoj adekvačių ir nuoseklių aprašymų K. Binkio lyrikoje įsigali ryškiai individualizuotas, perleistas per originalią stebėjimų prizmę ir labai ekspresyvus gamtos vaizdas. Poetas suintensyvino gamtos išgyvenimą, įvilko jį į ryškias metaforas ir hiperboles, bet iš esmės tas išgyvenimas geriausiuose jo eilėraščiuose liko gana paprastas ir aiškus.

Tokiu grynu, paprastu, nesuraizgytu išgyvenimu pagrįstas ir „Vėjavaikiškas vėjas“, vienas gražiausių K. Binkio kūrinių apie gamtą.

*Ei, sumauros, sumauros, sumauros...
Dar nematėt tikros jūs audros...*

*O, nei žemės, nei dangaus!
Vėjo niekas nepagaus,
Vėjas ūš, vėjas gaus,
Nesušvilps – negaliu,
Nei krypties, nei kelių, –
Kur pasuks – te valia.
Ei, tai valia, tai valia, tai valia,
Milijonas valių!*

Versdamas vėją siausti ir trankytis, poetas neprievartavo gamtos, bet nuostabiai išreiškė savo pavasarišką ūpą, gyvybinių jėgų dūkimą, sielos intensyvumą. Įgavęs patrakusį judėjimo tempą, vėjas atskleidė tuos judrumo, greičio, dinamikos pojūčius, kuriuos įdiegė poetui techninės civilizacijos amžius. Vėjo įvaizdyje tie pojūčiai poetiškiausiai įkūnyti, apvalyti nuo bet kokių urbanistinių aksesuarų, sulydyti į greitą veiksmą, kuris reiškiamas kone vienais veiksmažodžiais. Laisvas vėjas, atprunkščiantis nuo Baltijos, niekuo nepažabotas ir niekam ne vergaujantis, – naujosios K. Binkio poezijos simbolis.

*Vėjas atprunkščia iš Baltijos,
Siusdamas, siausdamas,
Šiaušdamas, lauždamas,
Raudamas, nešdamas,
Vejamas, gaudomas...*

K. Binkis įteisino lietuvių lyrikoje ryškų judesį, greitą tempą, vykusiai sujungė plastinį vaizdingumą su vidine dinamika. Jis padiktavo lyrikai naują poetinį įstatymą – ekspresyvumo įstatymą, kurį savaip toliau plėtojo K. Boruta, Salomėja Nėris, V. Montvila.

Naujojoje K. Binkio kūryboje smarkiai pasikeitė lyrizmo dvasia ir pobūdis. Nutrūko švelni, lėta jausmo tėkmė. Dingo minkšti, glostantys, melodingi nuotaikos virpesiai. Dabar lyrizmas – aukšta įtampa, stiprus emocijos gūsis, netikėtas metaforos šuolis.

100 pavasarių eilėraščiuose K. Binkis tarytum drovisi švelnaus, trapaus jausmo. „Velniop... išgyvenimai!“ – šaukė V. Majakovskis, dar nenusigrėžęs nuo futurizmo. Šalin miegūsta, aikčiojanti, senmergiška lyrika su savo arijomis ir rožių krūmais! Priėmęs šituos V. Majakovskio šūkius, K. Binkis užvis labiau bijojo „čiauškėti putpele“, t. y. rašyti gražiai, lygiai, jausmingai. Jausmingiems išsiliejimams nustatyta griežta cenzūra. Jei į eilėrašį vis dėlto prasimuša jausmas, tai jame neturi būti jokio „jausmingumo“. Poetas tyčia sugrubina savo išgyvenimą, tyčia pritildo visas jausmingąsias gaidas,

savotiškai jį užmaskuoja. Štai kaip viename eilėraštyje išsakytas būdingas K. Binkiui pavasariškas gyvenimo džiaugsmas:

*Išėini – aplinkui gyvenimo potvynis, –
Visus širdies kalnus baigia apsemti.
Bendrai, pasiutimas eina visuotinis, –
Taigi neimsi perneval trūnyti ir senti.
„Galvon suaugę baras profesoriai“*

Lietuvių poezijoje K. Binkis norėjo įteisinti žemišką, kasdienišką, daiktišką lyrizmą, apvalytą nuo bet kokie romanzavimo ir idiliškumo. Viename savo programinių eilėraščių poetas sakė:

*Kam nenubodo su mūzoms laižytis,
Teverda tas lyriką.
O mums pasaulis, daiktais pražydęs,
Širdyse mirga.*

Kuo poetiškesnis jausmas, tuo šiurkštesnė turi būti jo išorinė išraiška. Šitą avangardizmo estetinį principą K. Binkis perkėlė į lietuvių poeziją. Atmetęs švelniąją auksinių *sauloleidžių, rimastėlių, sutemėlių, aidužių* leksiką, poetas dabar ieško stipraus, natūralaus, vaizdingo žodžio, žavisi K. Donelaičiu, kuris nebijojo vartoti „dideliai nepadorius žodžius ir vaizdus savo raštuose“¹. Viename eilėraštyje poetas šūkteli: „Žeme, rangykis!“ Kitame – lyrinį jausmo potrukį užgniaužia tokia frazė: „Kai žemė plati apskaišiusi žalionims, kaip čia kirmysi už stalo?“ Jis išbraukia beveik visus epitetus, palikdamas sakinyje kone vienus daiktavardžius ir veiksmavardžius. K. Binkis sulaužo lygią ir sklandžią sakinio tėkmę, pasitelkdamas emocinius šūksnius ir netikėtas pauzes, suprastina, o kartais net suprasčiokina poetinę sintaksę, kad dar labiau sukasdientų lyrizmą ir numuštų poetinį toną. Jis nori panaikinti bet kokį knygiskumą poetinėje kalboje. K. Binkis vienas pirmųjų lietuvių poezijoje bando lyrinį išgyvenimą reikšti paprastomis šnekamosios kalbos intonacijomis.

*Žinote ką, ponas daktare?
Užrašykite man šiandien oro.
Tik skanaus kad ir gryno.
Toksai apetitas, kad, rodos, sugerčia pusę pušyno.
„C 40“*

Naujam, dinamiškam ir gaivališkam, lyrizmui tinka visi žodžiai, visokios intonacijos. Šis lyrizmas užlygina prarają tarp poetinės ir šnekamosios kalbos, tarp knyginės sintaksės ir gatvės sakinio. K. Binkio „kalbos reforma“, žinoma, neatmetė nei loginių jungčių, nei gramatikos taisyklių, nei skyrybos ženklų, kaip padarė kai kurie italų ir rusų avangardistai, tik gražino „lyriniam naudojimui“ natūralų, sodrų liaudišką žodį.

K. Binkio lyrizmas nebesilaiko vieno stiliaus, o griebiasi įvairių būdų ir priemonių. Vienur viską lemia neregėta metafora, kitur kolosališka hiperbolė, trečioje vietoje – šmaikštus kalambūras. Dabar lyrizmas K. Binkiui – ne švelnus glostymas, o kone šauksmas vidury aikštės. Poetas kalbasi ne pats su savimi, o nuolat kreipiasi į klausytojus, čia pakeldamas balsą, čia nuleisdamas, čia pasišaipydamas, čia rimtai įtikinėdamas. K. Binkio lyrikoje atsirado tribūniškų mostų ir plakatiškumo:

¹ Binkis K. Laiškas apie gegnes, spalius, vėjus, poeziją ir kitokius daiktus. – Keturi vėjai, 1924, Nr. 1.

Salem Aleikum!

*Jaunieji, į gatvę,
Į laisvę alėjų.
Mes frontą plakatais nuklokim,
O po plakatais krūtinėj
Kad kraujas plaktų.
O ant plakatų kad –
Salem Aleikum!
Gana sacharininti širdis
Ir į skaudžiamas vietas
Kompromisų kloti kompresus.
„Salem Aleikum!“*

Naujoviškas K. Binkio eilėraštis jau ne svajingas F. Šopeno (F. Chopino) noktiurnas, greičiau maršas su trimitų signalais ir būgnų trenksmu. Garsus šauksmas, ryškus mostas, dinamiškas judesys pakeičia ramų aprašinėjimą, gracingas moduliacijas. Nebėra klasikinės simetrijos – eilėraštis skyla į kelias šakas, juda šuoliais. Bet K. Binkio lyrizmas nepereina į asociacijų žaismą, gilią potekstę, punktyru tepažymėtas linijas. Geriausi jo kūriniai turi centrinę ašį, aiškią ir stiprią vidinę organizaciją, kurią nulemia visaip tildyto ir nenutildyto lyrinio išgyvenimo vientisumas.

K. Binkis neturėjo tokio draskančio kampuotumo, tokio drąsaus gerklingo ir triuškinančio grubumo, tokių pykčio ir įtūžimo tvyksnių, kaip V. Majakovskis. Jo prigimtis nepasikeitė ir priėmus ekspresionizmo bei futurizmo krikštą. Agresyvių jausmų kompleksas jam svetimas – jis gero, švelnaus, mylinčio, kartais šiek tiek ironiško, bet apskritai entuziastingo ir harmoningo žmogiškumo poetas. Lyrinį išgyvenimą K. Binkis tik prilenkė prie žemės, apvilko šiurkštesniu apdaru, sukasdienino, bet negalėjo užslopinti jame drovios šypsenos ir natūralaus poetinio jausmo.

Eilėraštis „Lenda į akis papieviai“ – gražiausia naujoviško K. Binkio lyrizmo išraiška. Poetui vėl pasivaideno gimtojo kaimo palaukė. Bet čia jau nebėra nei rūtelių, nei žydinčių tulpių, nei gėlėmis iškaišyto svirnelio. Mieli papieviai, kur kadaise kelniūkštės ėjo lupatom, piešiami šiurkščia spalva, staigiais ir aštriais potėpiais. Visi jautimai pilni nervingo gyvybės ritmo. Viskas kūrinyje suprastinta – ir pasakojimo tonas, toks kasdieniškas, natūralus, ir sakynys, pagrįstas šnekamosios kalbos intonacija. Ir staiga pro šitą šiurkštoką audinį prasimuša trapus ir natūralus lyrinis jausmas.

*Lenda į akį papieviai.
Pušynai galvą suka.
Girdėt: žilvičiai krutina žievę,
Matyt: vaikigaliai pievoj padūko.*

*Kelniūkštės eina lupatom.
Kulniūkščiai saulėj blizga.
Įmanytum – gandru jų būrin nutūptum,
Palikęs, užmiršęs viską.*

*Už kiekvieną išpjautą dūdę,
Už kiekvieną perpjautą pirštą
Atiduotum visa, kas dar širdyje glūdi,
Atiduotum – ir visa užmirštum.*

Šiame eilėraštyje – visas K. Binkis. Išsibaladojęs po svetimus didmiesčius, garbinęs automobilius ir tramvajus, bet taip ir neįleidęs šaknų į miesto grindinį, poetas staiga su baisiu ilgesiu prisimena piemenystės dienas kaip didžiausią ir nesugrąžinamą laimę. Jis vėl grįžta į lietuviško kaimo prieglobstį, nieko geresnio pasaulyje neradęs. Jo lyrizmas, baigęs urbanistinius viražus, vėl alsuoja gimtųjų laukų kvapais ir spalvomis. Bet ši kaimo lyrika jau kitokia, sumoderninta – jos emocijos „prižemintos“, bet labai intensyvios, jos metaforos privalo nustebinti ir pritrenkti, tonas be galo judrus, gyvas, šūksmingas, o struktūra dinamiška.

XX a. Europos poezijos patyrimą K. Binkis perkėlė į natūralią lietuvišką dirvą. Tai svarbiausias jo nuopelnas lietuvių lyrikos raidoje.

* * *

Po K. Binkio *100 pavasarių* tik visiškai menki poetai ir grafomanai beišdrįsdavo rašyti „jausmingas“, saldžias ir idiliškas eiles, kurios buvo taip paplitusios apie 1920 m. Jo „vėjavaikiški vėjai“ padėjo išvaikyti iš lietuvių lyrikos sentimentalumą, simbolistinę miglą, išorinį puošnumą ir blizgesį. Lyrinį miniatiūriškumą jis pakeitė griežtu judesiu, ryžtingu mostu, garsiu šauksmu. K. Binkis sudinamino tiek patį poetinį išgyvenimą, tiek eilėraščio konstrukciją. Jis įteisino lyrikoje naujus ir drąsius daiktų matymo rakursus, išplėtė metaforos teises ir vaidmenį. K. Binkis sukūrė gyvą, lankstų pasakojimo toną. Išgyvenimo intensyvumas ir ekspresija, vaizdo aštrumas ir drąsus metaforiškumas, dinamiška kompozicija netrukus tapo visos lietuvių lyrikos normomis.

Iš *100 pavasarių* K. Boruta pasiėmė vėjo ir vėtros įvaizdžius, kurie tapo jo lyrikos leitmotyvais. T. Tilvytis pasigavo ekspresyvų realistinį brūkšnį, taip pat ironiško traktavimo, parodijos elementus, kuriuos išplėtojo į savarankiškus žanrus. A. Miškinis paveldėjo iš K. Binkio laisvąją „dolnikų“ ritmiką, prozišką leksiką ir šnekamosios kalbos intonacijas. Net V. Mykolaitis-Putinas viename kitame eilėraštyje (pavyzdžiui, „Greitai važiuojame“) pasidavė binkiško „pasiutusio taksi“ lėkimui, gaivališkiems dinamikos pojūčiams, laisvam, nerūpestingam pasakojimo tonui K. Binkio kova prieš išorinį „jausmingumą“ ir „poetiškumą“, poetinės atmosferos suprastinimas, jo šiurkštokas, žemiškasis lyrizmas padėjo gimti ir santūriam, lakoniškam Salomėjos Nėries „Diemedžiu žydėsiu“ lyrizmui.

Lyrika, kaip ir žmogus, nuolat keičiasi ir atsinaujina. Kiekviena epocha lyrikai diktuoja kitokį mąstymo ir jutimo būdą, kitokias spalvas ir ritmą. Poezija – kūryba, o kūryba – tai sukūrimas naujo. „Poezija – visa! – kelionė į nežinią“, – sakė V. Majakovskis. K. Binkis pajuto pačios epochos padiktuotą būtinybę atnaujinti lietuvių lyrikos meną.